

Silvia Arber: Nem foglalhatok állást az esetekkel kapcsolatban, mert nem ismerem a részleteket. Számomra fontos szempont a következő: nem kell mindenhez, amit hallunk, még valamit hozzátenni. Ezáltal csak tovább bonyolítjuk a problémákat. Valószínűleg mindig is voltak az ETH-hoz hasonló esetek, de ezek nem kerültek a figyelem középpontjába. Ami azonban számomra világos: ha magas színvonalon akarjuk üzni a kutatást, akkor teljesen bele kell vetni magunkat, és ezt tudja mindenki, aki a kutatást választja.

Dolgoznak a hallgatói hétvégként?

Silvia Arber: Az a véleményem, hogy mindenkit egyéniségként kell látnunk és minden munkatársat arra motiválni, hogy a legjobbat nyújtsa. Én biztosan nem követelem meg a munkatársaimtól, hogy valamettől valamедdig kelljen dolgozniuk. Ez egyike hivatásunk tényleg nagyszerű dolgainak, hogy az időnket mi magunk oszthatjuk be, és a legfantasztikusabb ötleteink néha épp egy kiránduláson támadnak. A kutatás kreatív hivatás. Attól nem lesz jobb a munka, hogy huszonnégy órát itt benn ülünk. Néha szükség van külön energiák bevetésére, de ennek önmagunk ösztönzéséből kell következnie. Minél többet beszélünk a munka és a magánélet egyensúlyáról, annál inkább félve állnak hozzá a kutatásba készülők fiatalok. Elgondolkodtató számomra, hogy az ilyen viták miatt a kutatói szabadságot még tovább fogják korlátozni.

Arber úr, ha még egyszer tanulhatna, melyik szakterületet választaná?

Werner Arber: Az én mai szemszögemből nézve az élet tág értelemben vett megértése még mindig értékes kutatási cél. Ehhez hozzátartozik a szaktudás elmélyítése és az élővilágunk bonyolultságába való interdiszciplináris betekintés.

Werner Arber 1929-ben Gränichenben (Aargau kanton) jött világra. A zürichi ETH műszaki egyetemen kémiát és fizikát tanult, és 1958-ban a Genfi Egyetemen szerzett doktorátust. A Los Angelesben a Kaliforniai Egyetemen és Genfben töltött kutatóévei után Arber 1971-ben jött a bázeli egyetem újonnan alapított biocentrumába,

ahol hozzájárult az intézet nemzetközi elismertségéhez. Ott 1996-ig Arber a molekuláris mikrobiológia tanszékvezető egyetemi tanára volt.

Werner Arbert 1978-ban Daniel Nathanszal és Hamilton Smith-szel együtt orvosi Nobel-díjjal tüntették ki a molekuláris génhasítás felfedezéséért. 1981 óta Arber a Pápai Tudományos Akadémia tagja, 2011-től 2017-ig az első nem római katolikusként az elnöki tisztséget töltötte be.

Silvia Arber 1968-ban született Genfben. A Bázeli Egyetem biocentrumában tanult biológiát, doktorátusát a bázeli Friedrich Miescher Intézetben (FMI) szerezte. A New York-i Columbia Egyetemen töltött kutatási időszak után 2000-ben kinevezték a neurobiológia professzorának a biocentrumban és az FMI biotechnológiai kutatóintézetben. Jelenleg az FMI társigazgatója. Silvia Arber számos tudományos elismerésben részesült.

(Neue Zürcher Zeitung)

Jonathan Stevenson

A béke ára Észak-Írországbán

Patrick Radden Keefe *Say Nothing ('Nem mondj semmit', Doubleday Books, 2019, 464 oldal) című új könyve arra mutat rá, hogy milyen lassú lehet a megbékélés folyamata (recenzió)*

Az észak-ír „bajok”, ahhoz képest, hogy milyen kis helyre korlátozódtak, a legújabb kori történelem legtöbb tanulmányozott konfliktusának számítanak; egy Connecticut [állam] méretű tartományban zajlottak, ahol közel 1,6 millióan laknak, és a folyamatos, alacsony intenzitású hadviselés 25 éve alatt négyezer-nél kevesebb ember halálát okozták. P. J. O'Rourke amerikai humorista „az isten háta mögötti fél hektárnak” hívta Észak-Írországot. A harcok korai szakaszában a brit kormány az

„elfogadható szintű erőszak” fenntartásának cinikus politikáját követte, legalábbis addig, míg egy miniszter eléggé elővigyázatlanul be nem ismerte ezt. Mindazonáltal a „bajok” írók és tudósok hosszú sorát babonázták meg. Nincs ezen csodálkoznivaló: a britek által elkövetett vagy támogatott, írek elleni igazságtalanságok évszázadait követően a forrongó konfliktusok és rituális gyilkosságok egy negyedszázad során nagyfokú haragot és bizalmatlanságot váltottak ki – a tartomány Egyesült Királyságban maradását akaró – észak-ír, jórészt protestáns unionista többség és – az Ír Köztársasággal való egyesülést szorgalmazó – alapvetően katolikus nacionalista kisebbség között. Bár az 1998-as Nagypénteki egyezmény véget vetett a harcoknak, Észak-Írország szuverenitásának kérdésétől még mindig balsejtelmekkel teljes a sziget levegője. A helyzet továbbra is robbanékony, és még inkább az a brexit miatt, amelyet az észak-ír szavazók 56 százaléka ellenzett. Az Egyesült Királyság kilépése az Unióból kárt okozhat az észak-ír gazdaságnak azáltal, hogy korlátozza a kereskedelmet Európa többi részével, és így vége szakad az Észak-Írországnak nyújtott uniós támogatásoknak is. A brit és az ír kormány még arra is rákényszerülhet, hogy visszaállítsa a köztársaság határán a katonai ellenőrzést, amit elleneznének a nacionalisták, és felszakítaná a régi sebeket, amelyeket már segített begyógyítani határok EU-n belüli szabad átjárhatósága.

Ha Észak-Írország megoldatlan szuverenitása és a brexit elmérgesedése nem elég magyarázat arra, hogy az észak-ír konfliktus miért tartja folyamatosan bővületében az írókat, akkor vegyük hozzá ezekhez az érvekhez a konfliktus helyszínét egy fejlett és angolszász nagyhatalomban, az Ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg – ismertebb nevén IRA – katonai sikereit (a szervezet volt a leghatalmasabb Európa militáns csoportjai között, és több áldozatot szedett, mint Spanyolország baszk fegyveresei, az olasz Vörös Brigádok és a Baader-Meinhof banda, vagyis a Vörös Hadsereg Frakció Nyugat-Németországban), a „bajok” státuszát, mely szerint ez volt az Egyesült Királyság utolsó és legmakacsabb gyarmat-problémája, továbbá a szorongatás romantikus jellegét,

amelyet ír származású tehetséges és lelkes írók és tudósok tulajdonítottak neki – Írországban és határain kívül.

Patrick Radden Keefe oknyomozó újságíró új könyve, a *Say Nothing ('Ne mondj semmit')* Írország talán leghíresebb írójának, Seamus Heaney-nek a művéből merít, akinek a „Bármit is mondasz, ne mondj semmit”² című verse az IRA szlogenjévé vált. A *Ne mondj semmit* arra világít rá, hogy milyen nehezen fér meg egymás mellett a barbárság, az önbecsülés és egyfajta vigasztalódás az erőszakosan megosztott társadalmakban. Jez Butterworth *The Ferryman ('A révész')* című remek darabjához hasonlóan a könyv az IRA „eltüntetés” nevű taktikájával foglalkozik, amelynek során a csoport anélkül végzi ki azokat, akik ellenségesen viszonyulnak az egységes Írország ügyéhez, hogy elismerné vagy felvállalná a gyilkosságot, bizonytalanságban hagyva a családot az áldozat sorsát illetően. Keefe egy hírhedten kegyetlen eltűnési esetet vesz górcső alá. Az áldozat Jean McConville, egy harmincnégy éves, tízgyermekes anya, aki kevesebb mint egy évvel azelőtt özvegyült meg, és súlyos depresszióval küzdött. Főbúne látszólag az volt, hogy egy brit katonával vigasztalódott, akit – feltehetőleg az IRA – lelőtt, és Jean McConville segítségért kiabált nyugat-belfasti bérházuk előtt az úton.

1972 decemberében, a „bajok” legzavarosabb évében tizenkét IRA-önkéntes rabolta el McConville-t otthonából megrémült gyerekei szeme láttára. Egy héttel később egy férfi járt náluk, és átadta Jean McConville tizenegy éves fiának, Michaelnek anyja pénztárcáját és annak három gyűrűjét. Később Michael megértette, hogy a hitetlenkedő tagadás évei ellenére, ez volt az a pillanat, amikor szíve mélyén megérezte, hogy anyjuk meghalt. Jóllehet az IRA csak igen ritkán tüntetett el embereket, gyakorlatuk nagy port vert fel, amikor az eltűntek családtagjai szorgalmazni kezdték a nyilvános elszámoltatást az 1990-es évek elején, annak ellenére, hogy az IRA fegyverszünetet hirdetett a történelmi békekezdeményezés előtt. Az IRA 1999-ben ismerte el Jean McConville

2 “Whatever You Say, Say Nothing”.

meggyilkolását, akinek maradványai végül az Ír Köztársaságban kerültek elő a tengerparton 2003-ban, amikor is a családja végre megadhatta neki a végső tisztességet.

McConville halálának igazi jelentősége abban van, ami feltárul általa: a politikai erőszak a társadalom egészét eltorzítja, még évtizedek-el azután is, hogy a küzdelem abbamaradt.

Keefe nagyon bölcsen jár el, amikor nem teszi próbára olvasói türelmét a konfliktus szenzációhajhász, de lényegtelen részleteivel. Ugyanakkor igen mélyre ás újságíróként, hogy a McConville-történet valamennyi árnyalatát visszaadhassa. Például magával ragadó az informátorok leplezéséért felelős IRA Belfast Brigádok emlékhátrítási műveleiről szóló beszámolója. Brendan Hughes, az IRA D Company nevű önkéntesosztagának parancsnoka, akit az IRA legendás hőseként emlegettek a börtönben és Belfast utcáin elkövetett tettei miatt, két, a Brit hadseregnek kettősügynökként dolgozó IRA-tagot hármassügynökként szervezett be az IRA számára, ami lehetővé tette, hogy egyszerre vegyen célba és öljön meg egy brit kémét, illetve tisztogasson saját szervezetének háza táján. A McConville-ügy kapcsán az IRA-nak épp ez a könyörtelen szellemisége mutatkozott meg – halál várt minden téglára és spiclire.

McConville még a „bajok” elején halt meg. A Keefe által összegyűjtött és osztályozott bizonyítékok tömege arra utal, hogy valószínűleg Gerry Adams, mint az IRA Belfast Brigade-jének parancsnoka rendelte el a kivégzését. Keefe azonban úgy látja, hogy az asszony halálának visszhangja és ellentmondásossága, és tágabb értelemben a terrorizmus és az ellene való küzdelem zűrzavara a konfliktus későbbi történetének fényében érthető meg legjobban.

1976-ban Észak-Írország Maze (‘Labirintus’) nevű börtönében a köztársaságpárti foglyok később hosszú sorozattá váló tiltakozásba kezdtek; kitarítottak amellett, hogy politikai foglyokként kezeljék őket, megtagadták, hogy köztörvényes bűnözőknek járó rabruhát viseljenek, és helyette pokrócokba burkolódtak. Két évvel később kampányukat az ún. ‘dirty protest’-től, azaz piszkos tiltakozásból fokozták, tartózkodtak a tisztálkodástól vagy az éjjeliedények kiürítésétől, saját

székletüket pedig a cellák falára kenték. 1980-ban hét börtönlakó 53-napos éhségsztrájkba kezdett. Egy még hatásosabb tiltakozásba fogtak 1981 márciusában, amely hét hónappal később ért véget, miután a sztrájkolók közül tízen meghaltak, és Bobby Sands-et, az éhségsztrájk első áldozatát a brit parlament tagjává választották. Az 1981-es sztrájk megerősítette és megszilárdította az ír köztársaságiak dacos börtönkultúráját. Továbbá, ami ennél is fontosabb, megújította az IRA hanyatló erkölcsiségét és tagságát, életbe léptette a Sinn Feinnek (‘Mi magunk’), az IRA politikai szárnyának az „Armalite” és szavazóurna” stratégiáját, amelynek alapján a republikánus mozgalom erőszakmentes politikai kampányba fogna Írország egyesítéséért a fegyveres harccal összehangoltan.

Adams, a Sinn Fein vezetőjeként csaknem tíz évvel McConville halála után ily módon a „hosszú háború” stratégiáját vette fel, amely feltételezte, hogy a britek kiszorítása éveket, talán évtizedeket vesz igénybe, és hogy a nacionalistáknak a katolikus lakosság széles tömegeit kell bekapcsolnia a küzdelembe. Ezzel egy időben Adams hevesen tagadta, hogy valaha is tagja volt az IRA-nak, vagy hogy félkatonai műveletekben vett részt, amely álláspontjához továbbra is ragaszkodott. Bár még azok se hisznek Adamsnak, akik vajmi keveset tudnak a „bajokról”, sok köztársaságpárti hasznos politikai fogásnak tudja be képmutatását, amely részben arra szolgál, hogy a briteknek, az unionistáknak és más érdekelt feleknek politikai fedezéket nyújtson a Sinn Fein megszólításához. Adams tagadó kijelentései nélkül nem világos, hogy vízumot kapott volna Adams Bill Clinton amerikai elnöktől, hogy támogatókat gyűjtsön az Egyesült Államokban a békefolyamathoz; hogy brit hivatalos személyek szívesen látták volna képviselőként az 1994-es sorsdöntő IRA-tűzszünet előkészítésekor, vagy hogy később az unionisták leültek volna vele egy asztalhoz a Nagypénteki egyezmény megtárgyalásakor. Valószínű, hogy a brit hadsereg hírszerzésének egy beépített embere szolgált évekig az IRA belbiztonsági főnökeként, amely tény megkérdőjelezi az IRA azon megállapításainak pontosságát,

3 AR-15 gépkarabély.

hogy bárki, McConville-t is beleértve, a britek besúgója lehetett. Ennek fényében a fontosabb emberek egyikének sem állt túlzottan érdekében a McConville eltűnésével kapcsolatos igazság után kutakodni. Továbbá a brit és az észak-ír biztonsági erők összejátszása a monarchia iránt lojális félkatonai erőkkel és a különféle eltusolások eléggé kikezdték az előbbieket hitelességét.

Sajátosabb módon kapcsolódik McConville történetéhez ennél a tágabb történelmi képnél a Price-nővérek, Dolours és Marian szágája – republikánus családból származó igaz hívők, akiket megkeményített 1972-ben a véres vasárnap, amikor egy brit ejtőernyős zászlóalj tüzet nyitott az IRA-tagsággal gyanúsítottak internálása ellen tiltakozó republikánus felvonulókra, és megölték tizennégy fegyvertelen katolikus tiltakozót. Keefe jól tálalja a Price-nővérek történetét felidézve, hogy amikor az Old Bailey büntetőbíróóság 1973-as IRA robbantásában való részvételük miatt börtönbe kerültek, éhségstrájkolókként tanúsított dacos ellenszegülésük miként testesítette meg mind a republikánizmus nyers „fizikai erejét”, mind a katolikus közösséget átjáró forradalmi szellemet.

Erről a témáról már sokan írtak; az idő múlása azonban lehetővé teszi Keefe számára, hogy utólagos éleslátással, hitelesebben vizsgálja újra. Leginkább az akkori idők összeesküvés-hangulatát és azt a módot ragadja meg, amellyel a republikánus közösség rendszeresen felmentette az IRA-t a különösen kegyetlen gyilkosságok kapcsán:

Jean McConville eltűnése után rögtön elkezdtek keringeni a pletykák, hogy egyáltalán nem is rabolták el – hanem épp ellenkezőleg, szabad akarataból tűnt el, magukra hagyva gyerekeit, hogy összeálljon egy brit katonával. Ezek a történetek tudomására jutottak a gyerekeknek, akiket már eleve aggodalmak gyötörtek. Hallották, ahogy sugdolódnak az emberek, érezték a mélyen elítélő tekinteteket, amikor a szomszédokkal találkoztak a boltban vagy az utcán... Archie McConville később arra a következtetésre jutott, hogy ezzel a hátunk mögötti összességével nemcsak a fájalmunkat fokozták. Olyan volt ez, mint valami mérég, fogalmazta meg, „egyfajta kísérlet elménk megbomlasztására”.

A könyv az utolsó száz oldalon a helyi történelemtől az oknyomozó újságírás felé tolódik el, miközben Keefe megkísérli összerakni McConville életének utolsó napját. Idevágó anyagok kincsesárát találta a Boston College – magánkezdeményezésből finanszírozott – Belfast Projectje révén, amely a „bajok” idején tevékeny félkatonai erők vallomásait gyűjtötte össze. A projekt hátterében egyfelől az az elgondolás állt, hogy gondoskodjanak a történelmi események pontos feljegyzéséről, másfelől, hogy lehetővé tegyék az elszámoltartathóságot és a lezárást, amelyet a Nagypénteki egyezmény érhetően kihagyott a haladéktalan béke nevében. A projektben résztvevő két fő kutató a Mackersként ismert Anthony McIntyre korábbi IRA-önkéntes volt, aki börtönévei alatt ír történelemből szerzett doktorátust, valamint Ed Moloney, aki a történelmi revizionizmus jegyében írta újra az IRA történetét. Mindketten azon a véleményen vannak, hogy a Sinn Fein elárulta az IRA közkatonáit, amikor a Nagypénteki egyezményben lemondott Írország egyesítésének célkitűzéséről.

A 2008-ban elhunyt Brendan Hughes osztja a fenti nézetet. Egy magnóra vett interjúban elmondta McIntyre-nek, hogy az IRA megállapította, hogy McConville besúgó volt, miután két alkalommal felfedezték házában a brit hadsereg adóvevőjét. Elmondta, hogy Adams rendelte el eltüntetését. Dolours Price, aki 2013-ban halt meg, megerősítette Adams irányító szerepét, hozzátéve, hogy ő vitte át kocsival McConville-t a határon az Ír Köztársaságba, hogy az IRA gyakorlatának megfelelően kivégezzék. A Belfast Project Moloney-vel készült interjújában Price azt is kijelentette, hogy egy meg nem nevezett forrás szerint McConville-t látták a brit hadsereg barakkjai körül, hogy az asszony beismerte az IRA-val kapcsolatos informátori tevékenységét, és hogy Price egyike volt a három jelenlévő IRA-önkéntesnek, amikor McConville-t belelőtték egy előre megásott sirba. Bár 2014-ben a brit hatóságok megszerezték a Belfast Project hangfelvételeit az amerikai igazságügyi minisztérium által küldött idézés segítségével, az észak-írországi rendőrség pedig őrizetbe vette és kihallgatta Adamst a McConville-gyilkossággal kapcsolatban, a rendőrség vádemelés nélkül szá-

badon engedte. Mindössze az akkor 77 éves Ivor Bellt, az IRA volt vezérkari főnökét helyezték emiatt vád alá.

Keefe eltűnődik azon, hogy vajon volt-e egyáltalán valaha McConville-nek adóvevője, ami nagy beruházást jelentett volna a briteknek és nem kis veszélyt McConville-nek, aki igencsak kevés értékes információt tudott volna nyújtani. Megkérdőjelezi Price beszámolóját is McConville vallomását illetően. Némely részlete nem vág egybe ismert körülményekkel, és a csak a büntudat vihette rá Price-t, hogy észérvekkel akarja megokolni a gyilkosságot. Hosszadalmas és néha lélegzetelállító szubnarratívák útján Keefe-nek azonban sikerül egy kíméletlen ténybeli következtetésre eljutnia meglehetősen erős közvetett bizonyítékok alapján: Marian Price volt az, aki kilőtte a gyilkos golyót. (Ő ezt tagadja.)

A felfedezés enyhítheti az olvasók feltételezett melodráma utáni vágyát. Ma azonban már végképp nincs sok jelentősége annak, hogy McConville tényleg besúgó volt-e, hogy ki rendelte el a megölését, és hogy ténylegesen ki húzta meg a ravaszt. Mint Keefe kitarató szorgalommal végzett újságírói munkájából végső soron világhossá válik, az asszony halálának igazi jelentősége abban van, ami feltárul általa: a politikai erőszak a társadalom egészét eltorzítja, akár a büntudat, akár a bánat által, még évtizedekkel azután is, ahogy a küzdelem abbamaradt. A könyv vége felé Keefe így ír:

„Csodálatos gépezet a test – mondta Hughes Mackersnek az egyik Boston College-i interjúban egy éhségstrájk fűrésztő eseménysorozatát felidézve. – Először eltünteti az összes zsírszövetet, majd az izmoknak esik neki, hogy élve tartsa az agyat.” Még jóval azután is, hogy Hughes és Price befejezték strájkjukat és megpróbálták újra beilleszkedni a társadalomba, megőrizték régi sérelmeiket, egyfolytában a háború idején elkövetett legsötétebb aljasságaikat játszották vissza magukban. Bizonyos értelemben soha nem hagytak fel az önmarcangolással. A halottkém Dolours Price-ról szóló jelentésében a halál oka hivatalosan „balszerencsés véletlen”.

Bár Észak-Írországból jogilag béke uralkodik, a nyomasztó egyéni és közösségi emlékek

egy versengő, ősi düh táptalajává váltak – „a mellébeszélés”, ahogy az észak-írek hívják – amely megosztva tartja a társadalmat, kíméletlenné és szektássá teszi a közösségek közti retorikát, és újra fellobbanthatja a szunnyadó konfliktusokat. Bármilyen kis helyre korlátozódtak is a „bajok”, Észak-Írország az elhúzódó közösségi erőszak vegykonyhája marad, amely a konfliktusok számára – méretüktől függetlenül – jelentőséggel bírhat. Ha itt 3600 gyilkosság ennyire megmérgezte a társadalmat, gondoljunk bele, hogy másutt milyen hatással lehetnek a nagyságrenddel nagyobb számban szedett áldozatok, és hogy micsoda munkát követel az okozott sebek begyógyítása. Keefe nagy gondal és szakmai felkészültséggel megírt könyve arra mutat rá, hogy egy a konfliktust hivatalosan lezáró megállapodás csak a kezdetét jelenti egy hosszú, szenvedésekkel teli, időnként megtorpanó megbékélési folyamatnak.

(Foreign Affairs)

Margaret MacMillan

Figyelmeztetés Versailles-ból 1919 tanulságai száz év után

Az első világháborúra és a rákövetkező két évtizedre gyakran úgy emlékszünk vissza, mint a történelem egy gyászos fejezetére, amely egy még költségesebb és pusztítóbb, 1939-től 1945-ig tartó háború előjátéka volt. Eszünkbe jutnak a szörnyű veszteségek – a kilencmillió vagy még annál is több áldozat a harctereken, a polgári lakosok, akik megelőzhető betegségekbe vagy az éhezésbe haltak bele, a rettenetes influenza-járvány, a spanyolnátha, amely a háború végnapjaiban és a béke első bizonytalan pillanataiban talán ötvenmillió áldozatot is szedett világszerte. Egy olyan Európa jelenik meg előttünk, amely valamikor a világ élén állt gazdagság, innováció és a politikai hatalom tekintetében, hogy aztán megtépázva kerüljön ki a háborúból, hogy szétessen az Orosz Birodalom és az Osztrák-Magyar Monarchia, a bolszevizmus és az etnikai